

Piotr Gabryjończyk✉, Marta Figatowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wpływ zagrożenia terrorystycznego w Turcji na preferencje wyjazdowe polskich uczestników ruchu turystycznego

Streszczenie. Celem artykułu jest ukazanie wpływu zagrożenia terrorystycznego w Turcji na preferencje wyjazdowe polskich uczestników ruchu turystycznego. Wykorzystaną metodą badawczą był sondaż diagnostyczny (badaniami objęto członków celowo dobranych profili serwisu Facebook dedykowanych podróżowaniu do Turcji), który uzupełniono analizą wybranych źródeł wtórnych. Dzięki uzyskanym wynikom stwierdzono, że respondenci dzielili się dychotomicznie i na niemal równe grupy na tych, dla których zagrożenie terroryzmem stanowiło lub nie stanowiło istotnego czynnika wyboru destynacji. Zaobserwowano także, że zamachy terrorystyczne zniechęcały respondentów do wizyty w Turcji w sposób przejściowy i raczej krótkookresowy (do pół roku), a działaniami mogącymi ich skłonić do przyjazdu do tego kraju w sytuacji wzmożonego zagrożenia terrorystycznego w pierwszej kolejności jest stosowanie dodatkowych środków i procedur bezpieczeństwa oraz zwiększenie fizycznej ochrony.

Słowa kluczowe: turystyka, terroryzm, Turcja, popyt turystyczny

Wstęp

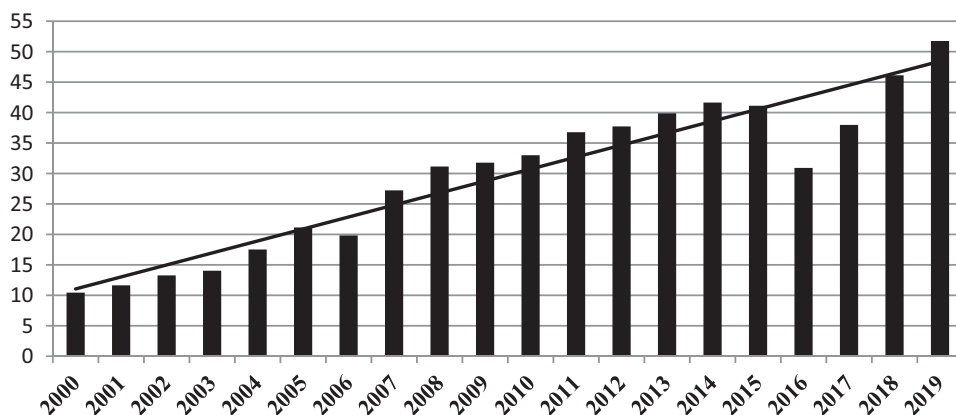
Turcja jest jedną z najbardziej popularnych w świecie destynacji turystycznych. Według Światowej Organizacji Turystyki w 2019 roku znajdowała się w skali globu na szóstym miejscu pod względem liczby międzynarodowych przyjazdów turystycznych (UNWTO, 2019, s. 9). Turystów z całego świata przyciągają do tego państwa korzystne warunki klimatyczne, liczne walory naturalne i kulturowe, rozbudowana, zwłaszcza w niektórych regionach, infrastruktura turystyczna oraz relatywnie niskie ceny oferowanych dóbr i usług. Trend ten nieobcy jest też Polakom – według raportu Polskiej Izby Turystyki w 2019 r. kraj ten był drugim (po Grecji, udział 26%) najchętniej wybieranym miejscem ich turystycznych wyjazdów (udział w rynku 21,4%), przy czym dynamika wzrostu popularności tej destynacji wyniosła rok do roku 36,7% (PIT, 2019, s. 9–11). Zainteresowanie to skutkuje wzrastającym udziałem osób z Polski w liczbie obcokrajowców rokrocznie odwiedzających Turcję: w 2019 r. było to nieco ponad

Piotr Gabryjończyk ORCID: 0000-0002-8815-9723

✉ piotr_gabryjonczyk@sggw.edu.pl

880 tys. Polaków, co stanowiło niespełna 2% wszystkich zagranicznych przyjezdnych, jednak dynamika rocznego wzrostu liczby Polaków w 2019 r. wyniosła ponad 36%, z kolei rok wcześniej było to aż 118% (MCT, 2019). Według informacji tureckiego Ministerstwa Kultury i Turystyki, najliczniej reprezentowanymi nacjami, które korzystały z tureckiej oferty turystycznej w 2019 r. byli Rosjanie (ponad 7 mln), Niemcy (ponad 5 mln) i Bułgarzy (ponad 2,7 mln) (MCT, 2019). Nie powinno zatem dziwić, iż turystyka odgrywa niebagatelną rolę w gospodarce Turcji – według OECD w 2019 roku przychody z tej dziedziny wyniosły 41,3 mld USD, co stanowiło 5,4% PKB kraju; jednocześnie sektor turystyczny zatrudniał 2,3 mln osób, co stanowiło 8,1% tureckiej podaży pracy (OECD, 2022, s. 286). Warto przy tym zauważyć, że, zależnie od przyjętej metody szacowania poszczególnych danych, uzyskane w tym zakresie wyniki mogą być znacząco różne – przykładowo, według Światowej Rady Podróży i Turystyki całkowity wkład sektora podróży i turystyki w PKB Turcji wyniósł aż 77,6 mld USD, co odpowiadało 11% jego całkowitej wartości (WTTC, 2021, s. 9).

Z roku na rok do Turcji przyjeżdża coraz więcej turystów międzynarodowych (przed pandemią COVID-19 ich liczba przekroczyła 50 mln osób) i można dostrzec wyraźny, utrzymujący się przez ostatnie dwie dekady trend wzrostowy tego zjawiska (wykres 1).



Wykres 1. Liczba przyjazdów turystów międzynarodowych do Turcji w latach 2000–2019 [mln] wraz z linią trendu zjawiska

Źródło: opracowanie własne na podstawie The World Bank (2022).

Warto jednak wspomnieć, że Turcja jednocześnie jest krajem w znacznym stopniu narażonym na terroryzm, który postrzegany jest jako poważne zagrożenie dla rozwoju turystyki. Jednym z kryteriów uwzględnianych przy planowaniu urlopu jest bezpieczeństwo (realne lub odczuwalne) w docelowej destynacji. Wszelkiego rodzaju perturbacje (nie tylko terroryzm, ale również konflikty wewnętrzne – protesty, zamieszki i zewnętrzne – oficjalne i półoficjalne konflikty zbrojne), zakłócające postrzeżenie i/lub

odczuwanie poziomu tegoż bezpieczeństwa, skutkują zwykle spadkiem zainteresowania konsumentów ofertą danego kraju. Nie inaczej jest w Turcji, co wykazano w dalszej części opracowania.

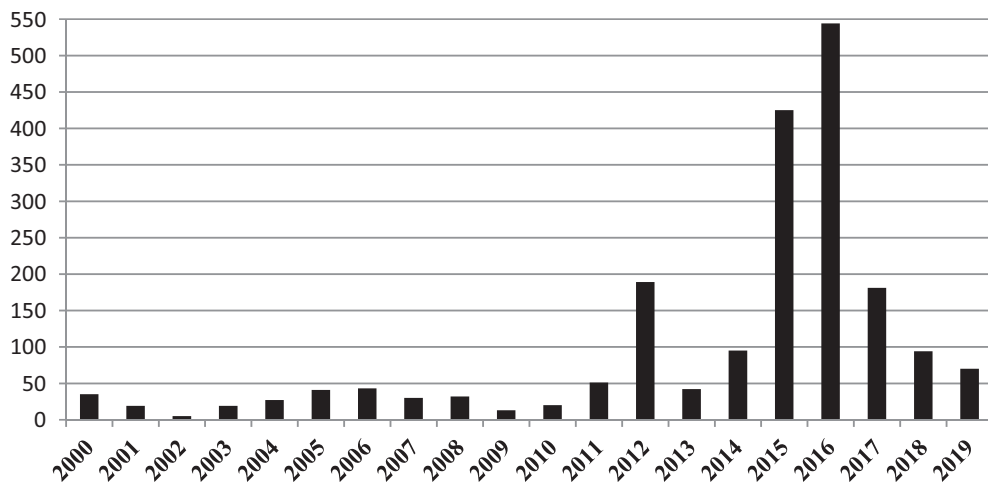
Uwzględniając zatem wszystkie powyższe kwestie, za cel niniejszego artykułu autorzy postawili sobie ukazanie wpływu zagrożenia terrorystycznego w Turcji na preferencje wyjazdowe polskich uczestników ruchu turystycznego.

Terroryzm i jego kształt w Turcji

Zjawisko terroryzmu nie zostało dotychczas jednoznacznie zdefiniowane w literaturze naukowej, stąd funkcjonujące w dyskursie na jego temat różne sposoby jego przedstawiania. Wynika to przede wszystkim z uwarunkowanych politycznie różnic interpretacyjnych na poziomie państw, które z terroryzmem mają do czynienia. Przykładowo, państwa muzułmańskie nie dopuszczają do uwzględniania w jego definicji walki narodowowyzwoleńczej, z kolei państwa zachodnie oczekują wykluczenia z tego pojęcia tzw. terroryzmu państwowego (Guzik-Makaruk i Zatyka, 2009, s. 46). Szczegółowego omówienia różnic definicyjnych i sposobów interpretowania terroryzmu dokonała Resztak (2012, s. 148–152). W prawie UE przestępstwa terrorystyczne to „czyny mające na celu poważne zastraszenie ludności, bezprawne zmuszenie rządu lub organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania jakiegoś działania, poważną destabilizację lub zniszczenie podstawowych struktur politycznych, konstytucyjnych, gospodarczych lub społecznych danego państwa lub danej organizacji międzynarodowej” (Dyrektywa 2017/541, 2017).

Między 2000 a 2019 r. w Turcji miało miejsce niemal 2000 ataków terrorystycznych, przy czym prawie połowa z nich nie wiązała się z jakimikolwiek ofiarami wśród ludzi (Global Terrorism Database, 2022). Zdecydowanie najwięcej zamachów miało miejsce w latach 2015–2016, stanowiły one aż 49% ataków z analizowanego okresu (wykres 2). Wskutek tak znacznego nasilenia intensywności zjawiska, w 2016 r. Turcja znalazła się na rekordowo wysokim, szóstym miejscu w Światowym Indeksie Terroryzmu, z wynikiem 8,177 (GTI, 2022). Indeks ten określa w skali 1–10 wpływ terroryzmu na gospodarkę danego państwa i jest składającą się z czterech wskaźników (liczby zamachów, ofiar śmiertelnych, rannych i wielkości szkód majątkowych) miarą wyliczaną w postaci średniej ważonej z ostatnich pięciu lat. Nic zatem dziwnego, że w badaniu Siczko (2017, s. 94) aż 43,2% respondentów wskazało Turcję jako kraj najbardziej zagrożony terroryzmem. W 2019 r. Turcja zajmowała w tym niechlubnym rankingu szesnastą lokatę z wynikiem 7,028 (GTI, 2022). Warto zwrócić uwagę, że lata o największym natężeniu zamachów terrorystycznych (lub te następujące bezpośrednio po nich, tj. 2006, 2012, 2015–2017) są tożsame z momentami, w których można było zaobserwować wyhamowanie lub regres dynamiki wzrostu liczby przyjazdów turystów międzynarodowych (wykres 1).

Działalność terrorystyczna jest zazwyczaj domeną zorganizowanych struktur, bardzo często o ponadnarodowym zasięgu. Spośród trzynastu obecnie dominujących w świecie organizacji terrorystycznych co najmniej sześć aktywnie działa w Turcji (Lis i Olech,



Wykres 2. Liczba ataków terrorystycznych w Turcji w latach 2000–2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie Global Terrorism Database (2022).

2020, s. 59–70). Są to: Partia Pracujących Kurdystanu (PKK), Państwo Islamskie (ISIS), Hezbollah, Hamas, Kata’ib Hezbollah i Palestyński Islamski Dżihad. Jednak rzeczywistą aktywność w rozpatrywanym okresie w zakresie znaczących aktów terrorystycznych można przypisać tylko dwóm z nich: PKK i ISIS (Global Terrorism Database, 2022). Bezspornie najbardziej czynną organizacją terrorystyczną w Turcji między 2000 a 2019 r. było PKK, które w tym czasie dopuściło się aż 1351 zamachów, co stanowiło ponad 68% wszystkich zarejestrowanych zdarzeń tego typu (Global Terrorism Database, 2022). Dla porównania: w tym okresie ISIS odpowiadała za 86 zamachów, aczkolwiek to właśnie tej organizacji przypisuje się najbardziej krwawy jednorazowy akt terrorystyczny – zamach w Ankarze w październiku 2015 r., w którym zginęło 105 osób, a 245 zostało rannych (Global Terrorism Database, 2022). Warto podkreślić, że działalność PKK jest dobrym przykładem kłopotów z definicyjnym ujęciem zjawiska terroryzmu, bowiem organizacja ta jest swego rodzaju partyzantką, która, działając metodami terrorystycznymi, zwalcza turecką opresję Kurdów narażonych na dyskryminację (także kulturową) i przemoc ze strony oficjalnych władz (Chaliand i Blin, 2020, s. 201–202). PKK od lat walczy o autonomię dla Kurdów, nic zatem dziwnego, że cieszy się wśród nich autentycznym poparciem (Alexander, 2021).

Metody badań

Głównym celem niniejszego artykułu jest ukazanie wpływu zagrożenia terrorystycznego w Turcji na preferencje wyjazdowe polskich uczestników ruchu turystycznego. W badaniach przyjęto następujące problemy badawcze:

1. Czy wystąpienie zamachu terrorystycznego w Turcji skłania konsumentów do zmiany w zakresie wyboru tego kraju jako destynacji turystycznej?

2. Jakie rozwiązania proponowane przez polskich touroperatorów i turecką branżę hotelarską mogłyby nakłonić konsumentów do odwiedzenia Turcji mimo wzmoczonego zagrożenia terrorystycznego?

W celu rozwiązania tak sformułowanych problemów badawczych i pozyskania właściwego materiału do dalszej analizy posłużono się źródłem pierwotnym w postaci metody sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety. Badanie przeprowadzono wiosną 2022 r. (kwiecień–maj) z wykorzystaniem internetowego kwestionariusza umieszczonego na celowo dobranych profilach serwisu Facebook, dedykowanych podróżowaniu i turystyce, ze szczególnym uwzględnieniem Turcji jako preferowanej destynacji (były to m.in. Wakacje Turcja 2022, Turcja bez granic, Wakacje i Podróże). Z racji specyfiki badania autorzy nie mieli już wpływu na dalszy dobór próby, który zatem można określić jako celowo-przypadkowy. Ostatecznie udało się pozyskać 125 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy.

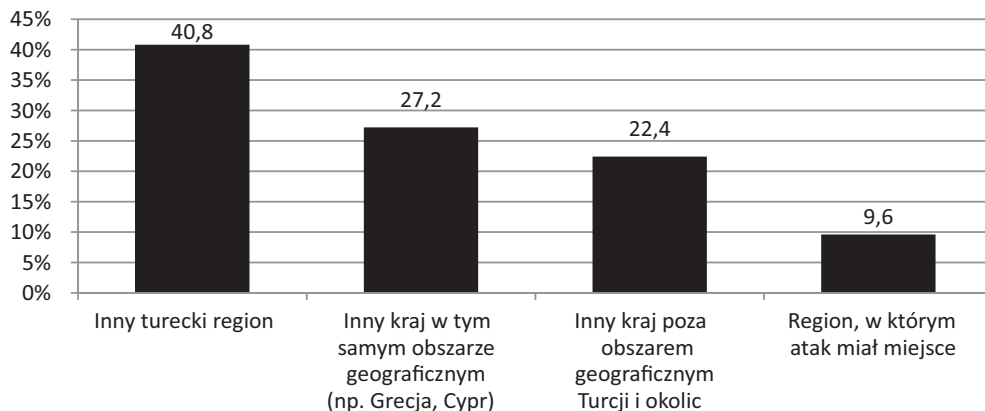
W próbie badawczej zdecydowaną większość stanowiły kobiety (84%). Respondenci pochodzili głównie z dużych miast liczących ponad 200 tys. mieszkańców (prawie 40% próby; pozostałe mniejsze ośrodki miejskie i obszary wiejskie były reprezentowane przez zbliżone liczebnie grupy badanych stanowiące po ok. 20% próby) i zwykle mieli wyższe wykształcenie (prawie 70% próby). Warto zwrócić uwagę, że mimo przypadkowości doboru autorom udało się uzyskać względnie równomierny rozkład respondentów pod względem wieku – najliczniejszą grupę stanowili respondenci w wieku 46–55 lat (prawie 30%). Osoby w przedziałach 36–45 i 26–35 lat stanowiły po ok. 22% próby, a osoby w wieku 18–25 lat i 56–65 lat po ok. 10%. Najmniej liczna była grupa osób w wieku powyżej 65 lat, zaledwie 6%. Ważne jest również to, że prawie 82% respondentów odwiedziło Turcję przynajmniej raz w życiu, pozostali deklarowali zaś chęć odwiedzenia tego kraju w nieodległej przyszłości.

W artykule wykorzystano również źródła wtórne w postaci literatury naukowej (monografie i artykuły) dotyczącej terroryzmu i jego związków z turystyką oraz gospodarką, raportów opracowanych przez różnego rodzaju agendy rządowe, instytucje i organizacje, jak również statystycznych baz danych dotyczących wielkości ruchu turystycznego i intensywności aktywności terrorystycznej w Turcji.

Wyniki badań

Terroryzm stanowi istotną barierę rozwoju turystyki. Chociaż odsetek ataków terrorystycznych skierowanych stricte na turystów jest znikomy – przykładowo w 2019 r. było to zaledwie 1,5%o wszystkich incydentów w skali globu (Miller, 2020, s. 11) – i stwierdzono, że kierunek przyczynowy biegnie od terroryzmu do turystyki, a nie odwrotnie, tzn. terroryzm oddziałuje na turystykę, ale turystyka nie powoduje rozwoju terroryzmu (Frey i Luechinger, 2003, s. 6–7), to jednak dla terrorystów turyści pozostają relatywnie łatwym celem. Atak na nich może skutkować wymiernymi korzyściami dla zamachowców (rozgłos medialny, presja na władze, szkody ekonomiczne poprzez zmniejszenie popytu – zwłaszcza w kraju, gdzie turystyka stanowi ważną część gospodarki). Nie wolno również zapominać, że w kraju z silnie rozwiniętą turystyką nawet ataki na niezwiązaną wyłącznie z branżą turystyczną infrastrukturę (np. transportową) lub przedstawicieli

służb mogą przynieść przypadkowe ofiary wśród licznie obecnych w przestrzeni turystów i/lub odstraszyć potencjalnych przyjezdnych. Przykładowo, w przypadku Hiszpanii oszacowano, że pojedynczy, typowy akt terrorystyczny, jeśli zsumuje się wszystkie jego skutki w skali miesiąca, odstrasza ponad 140 tys. turystów (Frey i Luechinger, 2003, s. 7), dlatego też respondentów poproszono o deklarację dalszego postępowania w przypadku wystąpienia zamachu terrorystycznego w Turcji na etapie planowania wyjazdu turystycznego do tego kraju (wykres 3).



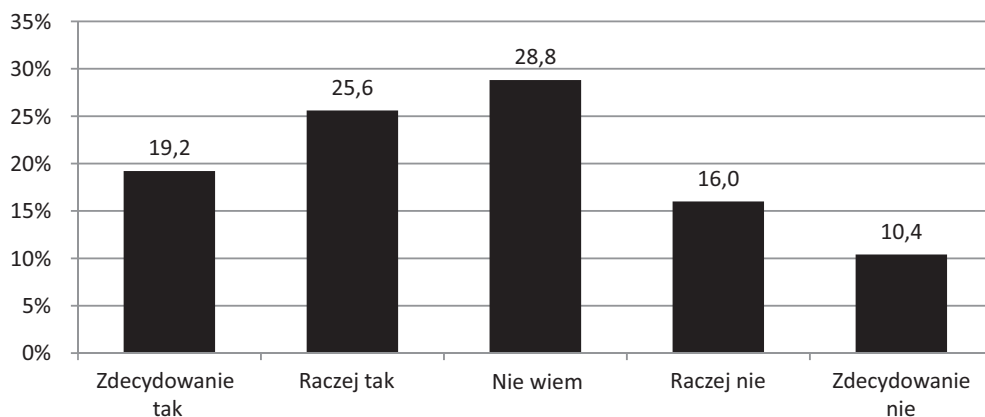
Wykres 3. Destynacje wybierane przez respondentów na etapie planowania wyjazdu w przypadku wystąpienia zamachu terrorystycznego w Turcji [%; N = 125]

Źródło: badanie własne.

W badaniu uzyskano dychotomiczny podział próby na niemal równe części – 50,4% respondentów nadal wybrałoby Turcję, przy czym zaledwie co dziesiąty podtrzymał decyzję o wyjeździe do regionu, gdzie zamach miał miejsce. Z kolei 49,6% zdecydowałoby się na inną destynację turystyczną, przy czym niemal co czwarty badany wykluczył cały obszar geograficzny sąsiadujący z Turcją. Wyniki te są silnie zbieżne z otrzymanymi przez Sieczko (2017, s. 97), która w swoich badaniach dowiodła, że turyści dzielą się na dwie zbliżone liczebnie grupy: osób, u których ataki terrorystyczne istotnie wpływają na wyjazdowe plany (55%) i pozostałych, dla których zamachy są indyferentne. Tak liczne grono osób, które zdecydowałyby się na wybór innego tureckiego regionu wynika być może z faktu dość znacznej rozległości terytorialnej państwa, co pozwala na zmianę destynacji na wystarczająco odległą dla zapewnienia poczucia bezpieczeństwa. W kontekście przekierowania popytu wskutek zamachów terrorystycznych warto zwrócić uwagę na badania Drakosa i Kutana (2003, s. 621–641), którzy na przykładzie Grecji, Turcji i Izraela wykazali, że terroryzm powoduje utratę udziałów w rynku dotkniętej nim destynacji, ale – zależnie od skali ataku – nie musi skutkować wzrostem zainteresowania destynacją konkurencyjną. Porównując Grecję i Turcję autorzy ci dowiedli, że istnieje między nimi tzw. efekt

rozlewania się zjawiska (spillover), tzn. ataki terrorystyczne o małej i średniej intensywności przyczyniają się do wzrost udziału w rynku drugiego kraju, jednak ataki o dużej intensywności powodują, że turyści szukają bezpieczniejszego regionu, co skutkuje ich odpływem z całego obszaru.

Respondentów poproszono również o przedstawienie swoich potencjalnych zachowań w przypadku wystąpienia zamachu w wybranej przez siebie destynacji już po opłaceniu wyjazdu turystycznego (wykres 4).

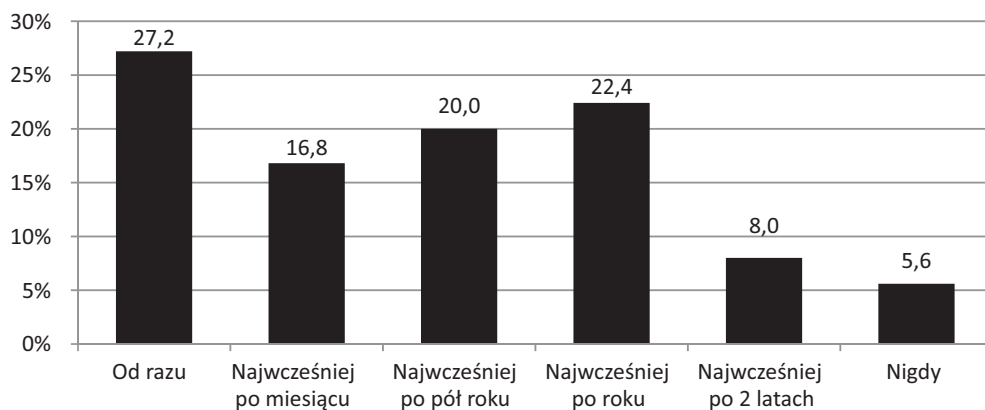


Wykres 4. Decyzja o rezygnacji z wyjazdu do Turcji w przypadku wystąpienia zamachu terrorystycznego w tym kraju już po tym, gdy wyjazd został opłacony [%, N = 125]

Źródło: badanie własne.

W przypadku poczynionego już zaangażowania ekonomicznego można dostrzec pewną zmianę preferencji. O ile wydaje się, że liczba osób, które już wcześniej deklarowały porzucenie tej destynacji nie uległa znaczącej redukcji (spadek z 49,6 do 44,8%), to już zależność taką można dostrzec przy osobach wciąż podtrzymujących chęć wizyty w Turcji (spadek z 50,4 do 26,4%). Warto podkreślić, że zmiany w obu grupach przede wszystkim wydają się być poczuciem niepewności w takiej sytuacji, co znajduje odzwierciedlenie w najbardziej licznej grupie wskazań (kategoria „nie wiem”). Jednak dla prawie połowy respondentów zagrożenie terrorystyczne było na tyle istotne, że zadeklarowali gotowość utraty środków finansowych wydanych na wakacje, byle tylko go uniknąć. Można także zauważyć, że jedynie dla marginalnego odsetka badanych wcześniejsze zaangażowanie finansowe zdaje się czynnikiem nieodwracalnie determinującym ich dalsze decyzje – 10,4% osób nie zamierzało zmieniać swoich planów po opłaceniu wyjazdu, gdy wcześniej 9,6% deklarowało trwanie przy ustalonej w planach destynacji.

Kluczową dla ruchu turystycznego kwestią jest długość oddziaływania zamachu terrorystycznego na mentalność, a tym samym decyzje konsumentów (wykres 5).

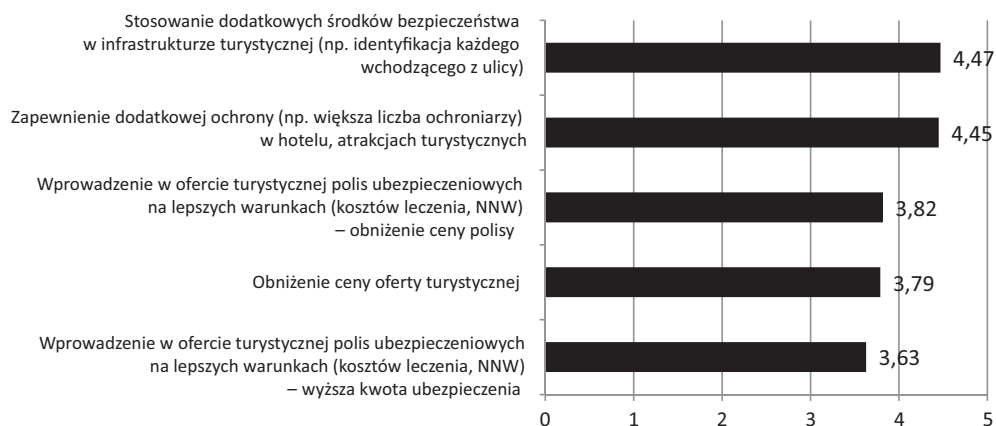


Wykres 5. Czas po jakim respondenci odwiedziliby Turcję w celach turystycznych po wystąpieniu tam zamachu terrorystycznego [%, N = 125]

Źródło: badanie własne.

Jedynie co czwarty respondent zadeklarował, iż byłby skłonny odwiedzić Turcję w celach turystycznych od razu po wystąpieniu tam zamachu. Jeśli za decydującą uzna się zwykłą większość respondentów, to można zaobserwować, że okres przywrócenia percepcji destynacji jako bezpiecznej wynosi pół roku (uznało tak prawie dwie trzecie badanych), po roku zaś popyt byłby odtworzony w 87%. Zaledwie co dwudziesty respondent trwale porzuciłby zainteresowanie Turcją (co zresztą sugeruje dość słabą znajomość tej destynacji w kontekście zjawiska terroryzmu). Jest to zbieżne z badaniami Marcza (2012, s. 101–102), który zauważył, że w miejscach, gdzie ataki terrorystyczne są incydentalne (cała Turcja nie jest na nie narażona równomiernie, specyfika działalności PKK sprawia, że najbardziej konfliktowymi regionami są południowo-wschodnie obszary państwa), po kilku miesiącach po zamachu popyt turystyczny wzrasta, co spowodowane jest wiarą wśród turystów w to, iż zagrożenie szybko się nie powtórzy. Z tego względu negatywny wpływ terroryzmu na turystykę jest przejściowy i zazwyczaj krótkookresowy. Podobnych obserwacji dokonali Pizam i Smith (2000, s. 136), według których 79% przeanalizowanych ataków terrorystycznych skutkowało znacznym spadkiem popytu turystycznego, trwającym od jednego do sześciu miesięcy, przy czym w 50% przypadków okres odbudowy trwał do trzech miesięcy. Zaledwie w 6% przebadanych przypadków czas oddziaływania zamachu był dłuższy niż pół roku. Także Liu i Pratt (2017, s. 404–417) twierdzą, że w skali globalnej wpływ terroryzmu na turystykę (choć obecny w wielu krajach) jest przede wszystkim krótkookresowy.

Finałnie respondentów poproszono o ocenę skuteczności działań (w skali 1–7, gdzie 1 było oceną najniższą), które mogłyby zachęcić badanych do przyjazdu do Turcji w sytuacji wzmożonego zagrożenia terrorystycznego (wykres 6).



Wykres 6. Ocena działań mających zachęcić respondentów do przyjazdu do Turcji w sytuacji wzmożonego zagrożenia terrorystycznego (w skali 1–7, gdzie 1 to ocena najniższa, N = 125)

Źródło: badanie własne.

Każda z propozycji uzyskała ocenę wyższą niż wartość środkowa skali, jednakże wyraźnie najbardziej pożądanymi (noty zbliżone do 4,5) okazały się te, które realnie i w sposób widoczny prowadzą do wzmocnienia ochrony w przestrzeni, w której przebywają turyści (dodatkowe środki bezpieczeństwa, większa liczba personelu odpowiedzialnego za bezpieczeństwo). Wyraźnie niższe noty uzyskały rozwiązania związane z kontrolą finansową ryzyka (cena polisy, wyższa kwota ubezpieczenia) lub po prostu obniżeniem ceny proponowanej oferty turystycznej. Kolejny zatem raz potwierdzono, iż kwestie bezpieczeństwa nie są wymierne finansowo, a oszczędność w portfelu nie jest wystarczającą rekompensatą za utratę poczucia bezpieczeństwa fizycznego.

Podsumowanie

Dzięki badaniu dotyczącemu preferencji wyjazdowych polskich uczestników ruchu turystycznego w kontekście zagrożenia terrorystycznego w Turcji autorzy rozwiązali sformułowane we wcześniejszej części opracowania problemy badawcze.

Okazało się, iż akty terrorystyczne mają wpływ na rozwój turystyki, ale hamują ją zwykle w relatywnie krótkim czasie. Można to uznać za swego rodzaju efekt świeżości, kiedy bieżące informacje dotyczące terroryzmu silnie wpływają na decyzje i zachowania konsumentów. Jednakże po okresie ok. pół roku duża część popytu turystycznego ulega odtworzeniu. Warto przy tym nadmienić, iż istnieje wyraźna grupa osób, dla których zamachy terrorystyczne zdają się być bez znaczenia, co może być związane z wiarą w ich niską powtarzalność, zwłaszcza w tych samych lokalizacjach. Respondenci dychotomicznie dzielili się na niemal równe grupy: tych, którzy w przypadku ataku terrorystycznego rezygnują z wyjazdu do danego państwa, decydując się na konkurencyjną destynację, i tych, którzy takiego zamiaru nie porzucają, aczkolwiek są

skłonni zmienić miejsce docelowe w wybranym kraju. Dla badanych dużo ważniejsze okazały się być realna ochrona i świadomość wzmoczonych procedur bezpieczeństwa aniżeli kwestie finansowe związane z ceną wyjazdów czy ubezpieczenia ich uczestników. Można zatem stwierdzić, iż dla konsumenta bardziej liczy się szybka i dostrzegalna reakcja w zakresie eliminacji zagrożenia terroryzmem, co jest ważną wskazówką dla touroperatorów i administracji obiektów infrastruktury turystycznej.

Zagrożenie zamachami terrorystycznymi jest tylko jednym z wielu elementów determinujących poczucie bezpieczeństwa w destynacji, według niektórych badaczy wcale nie najważniejszym. Saha i Yap (2014, s. 509–521), porównując oddziaływanie na turystykę terroryzmu i niestabilności politycznej stwierdzili, że to ta druga ma znacznie poważniejsze konsekwencje niż skutki pojedynczych ataków terrorystycznych. Tureckie straty finansowe spowodowane zmniejszeniem się ruchu turystycznego w okresie 2016–2019 wyniosły pomiędzy 33,1 a 55,3 mld USD (Koyuncu, 2020, s. 36–38). Był to okres rzeczywistego załamania runku turystycznego w Turcji (wykres 1), ale trudno jest jednoznacznie określić na ile odpowiadały za to bezprecedensowe w liczbie akty terroru (wykres 2), a na ile próba nieudanego puczu i związane z nią później niepokoje i działania siłowe władz. Można w związku z tym stwierdzić, że temat ten wymaga dalszych, rozbudowanych badań, przy czym ich największym ograniczeniem jest niska świadomość globalnej sytuacji politycznej i stopnia jej skomplikowania ze strony respondentów (przykładowo, w przeprowadzonym badaniu ponad 80% respondentów odwiedziło Turcję, ale 44% zadeklarowało, że nie wybrałoby się turystycznie do kraju zagrożonego terroryzmem), kwestia samej problematyki pojęciowej i klasyfikowania działań terrorystycznych i finalnie, chyba niemożliwa do osiągnięcia, sprawa rozdzielności konsekwencji poszczególnych zdarzeń i ich analizy bez związku z międzynarodową i krajową polityką oraz sytuacją społeczno-ekonomiczną.

Literatura

- Alexander, L. (2021). Continued Kurdish Oppression in Turkey. Pobrano z: <https://www.borgenmagazine.com/continued-kurdish-oppression-in-turkey/> (dostęp: 30.11.2022).
- Chaliand, G., Blin, A. (2020). Historia terroryzmu. Od starożytności do Da'is. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 201–202.
- Drakos, K., Kutan, A.M. (2003). Regional effects of terrorism on tourism in three Mediterranean countries. *The Journal of Conflict Resolution*, 47 (5), s. 621–641.
- Dyrektywa 2017/541 (2017). Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/541 z dnia 15 marca 2017 r. w sprawie zwalczania terroryzmu i zastępująca decyzję ramową Rady 2002/475/WSiSW oraz zmieniająca decyzję Rady 2005/671/WSiSW. Pobrano z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L0541&from=EN> (dostęp: 30.11.2022).
- Frey, B., Luechinger, S. (2003). Measuring Terrorism. IEW – Working Papers 171.
- Global Terrorism Database (2022). All incidents between 2000 and 2019 in Turkey. Pobrano z: https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?chart=overtime&casualties_type=b&casualties_max=&start_yearonly=2000&end_yearonly=2019&dtp2=all&country=209 (dostęp: 30.11.2022).
- GTI (2022). Global Terrorism Index 2016–2019. Pobrano z: <https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/> (dostęp: 30.11.2022).

- Guzik-Makaruk, E., Zatyka, E. (2009). Rada Europy wobec terroryzmu – elementy strategii przeciwdziałania. *Białostockie Studia Prawnicze*, 6, s. 45–59. Pobrano z: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2265/1/BSP_6_2009_Guzik-Makaruk_Zatyka.pdf (dostęp: 30.11.2022).
- Koyuncu, O. (2020). Effects of terrorism and political instability on tourist behavior: 2016 conflicts in Turkey. *Central European Review of Economics and Management*, 4 (2), s. 21–40. DOI: <https://doi.org/10.29015/cerem.866>
- Lis, A., Olech, A. (2020). Największe organizacje terrorystyczne na świecie: charakterystyka zagrożenia – modus ponens. *Wiedza Obronna*, 273 (4), s. 57–74. DOI: <https://doi.org/10.34752/nacbw63>
- Liu, A., Pratt, S. (2017). Tourism's vulnerability and resilience to terrorism. *Tourism Management*, 60, s. 404–417. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.01.001>
- Marczak, M. (2012). Wpływ terroryzmu na rozwój turystyki międzynarodowej. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 4 (20), s. 89–103.
- MCT (2019). Border Statistics 2019. Pobrano z: <https://www.ktb.gov.tr/EN-249299/yearly-bulletins.html> (dostęp: 30.11.2022).
- Miller, E. (2020). Global Terrorism Overview: Terrorism in 2019, s. 11. Pobrano z: https://www.start.umd.edu/pubs/START_GTD_GlobalTerrorismOverview2019_July2020.pdf (dostęp: 30.11.2022).
- OECD (2022). OECD Tourism Trends and Policies 2022. Paris: OECD Publishing, s. 286. DOI: <https://doi.org/10.1787/a8dd3019-en>
- PIT (2019). Zagraniczne wakacje Polaków 2019. *Egzotyka 2020*, s. 9–11. Pobrano z: <http://www.pit.org.pl/media/1/002/009/2363.pdf> (dostęp: 30.11.2022).
- Pizam, A., Smith G. (2000). Tourism and Terrorism: A Quantitative Analysis of Major Terrorist Acts and Their Impact on Tourism Destinations. *Tourism Economics*, 6 (2), s. 123–138.
- Resztak, I. (2012). Zjawisko terroryzmu. *Prokuratura i Prawo*, 7/8, s. 148–159.
- Saha, S., Yap, G. (2014). The Moderation Effects of Political Instability and Terrorism on Tourism Development: A Cross-Country Panel Analysis. *Journal of Travel Research*, 53 (4), s. 509–521. DOI: <https://doi.org/10.1177/0047287513496472>
- Sieczko, A. (2017). Wpływ terroryzmu na wybór destynacji turystycznych. *Turystyka i Rozwój Regionalny*, 7, s. 91–98. DOI: <https://doi.org/10.22630/TIRR.2017.7.9>
- The World Bank (2018). International tourism, number of arrivals – Turkiye. Pobrano z: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?locations=TR> (dostęp: 30.11.2022).
- UNWTO (2019). International Tourism Highlights. 2019 Edition. Madrid: UNWTO, s. 9. DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284421152>
- WTTC (2021). Travel & Tourism Economic Impact 2021, s. 9. Pobrano z: <https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/2021/Global%20Economic%20Impact%20and%20Trends%202021.pdf?ver=2021-07-01-114957-177> (dostęp: 30.11.2022).

The impact of the terrorist threat in Turkey on the travel preferences of Polish tourists

Abstract. The aim of the article is to present the impact of the terrorist threat in Turkey on the travel preferences of Polish tourists. The research method used was a diagnostic survey (the research covered members of deliberately selected Facebook profiles dedicated to traveling to Turkey), which was

supplemented with an analysis of selected secondary sources. Thanks to the obtained results, it was found that the respondents are divided dichotomously and into almost equal groups for which the threat of terrorism was or was not an important factor in choosing a destination. It was also observed that terrorist attacks discouraged respondents from visiting Turkey in a temporary and rather short-term manner (up to half a year), and the actions that may encourage them to come to this country when there is an increased terrorist threat are, first of all, the use of additional security procedures and increased protection.

Key words: tourism, terrorism, Turkey, tourist demand